

Zlatko Matijević, *Između sna i jave: Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2016., 359 str.

IVICA ZVONAR

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Odsjek za povijesne znanosti

Strossmayerov trg 2

HR – 10000 Zagreb

zvonar@hazu.hr

Knjiga *Između sna i jave – Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća* donosi rasprave koje je istaknuti hrvatski povjesničar Zlatko Matijević objavio na stranicama raznih časopisa, godišnjaka i zbornika radova sa znanstvenih skupova u razdoblju od 2004. do 2013. godine. Neke od rasprava bile su teško dostupne širem krugu čitatelja, pa ih je autor odlučio pripremiti za ponovno objavljivanje. Tekstovi su doneseni u izvornom obliku, ispravljene su uočene tiskarske pogreške i primijenjen je jedinstven način pisanja bilježaka, a nekoliko manjih nadopuna označeno je uglatim zagradama. Rasprave su prema sadržaju razvrstane u četiri poglavlja, a prate ih relevantni dokumenti i novinski članci koji svojim sadržajem upotpunjuju neke od tekstova.

Znanstvenoistraživački interes Zlatka Matijevića bio je u spomenutom razdoblju usmjeren na problem odnosa hrvatskih političara frankovačke i jugoslavenske orijentacije prema položaju Hrvata u Austro-Ugarskoj Monarhiji, i tematiziranje njihove budućnosti na kraju Prvog svjetskog rata koji je rezultirao raspadom Austro-Ugarske unutar koje su se nalazile hrvatske zemlje. Također, pozornost je bila posvećena i djelovanju pojedinih pripadnika političke i crkvene elite u razdoblju od stvaranja Države Slovenaca, Hrvata i Srba te Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno do tragične smrti Stjepana Radića i njegovih stranačkih kolega nakon atentata u Narodnoj skupštini u Beogradu 1928. godine. Zbivanja u tom bremenitom vremenu imala su dalekosežne posljedice za daljnji politički, kulturni i gospodarski život hrvatskog naroda, koji je tada iz srednjoeuropskog civilizacijskog kruga, kojem je stoljećima pripadao, ušao u balkanski geopolitički prostor.

U prvom poglavlju naslovljenom *Homo politicus* donesene su tri rasprave o dr. Ivi Pilaru, jednom od najvažnijih hrvatskih intelektualaca i političkih mislilaca prve

polovine 20. stoljeća. Matijević piše o Pilarovoj studiji „Svjetski rat i Hrvati” i studijama na stranicama časopisa „Kroatische Rundschau” u svezi rješenja državnopravnog položaja hrvatskih zemalja u okviru Austro-Ugarske Monarhije, te problemu nastanka i nestanka Crkve bosanske, odnosno njezinu značenju za vjerski i politički razvoj Bosne i Hrvatske od 12. stoljeća nadalje. Pilar je početkom Prvog svjetskog rata jasno ukazao na razmišljanje između hrvatskog naroda i inteligencije glede procjene situacije i pogleda na budućnost, te upozorio da vodeće političke stranke ne djeluju u cilju povezivanja i ujedinjenja snaga radi ostvarenja nacionalnih ciljeva. U tom se kontekstu osvrnuo i na pojedine pogubne aspekte politike „hrvatsko-srpskog narodnog jedinstva”, a vrlo pozorno je pri tome raščlanio strateške interese europskih sila i geopolitički položaj hrvatskog prostora. U drugome poglavlju, koje nosi naslov *Hrvatski mnemonisti*, nalaze se četiri rasprave o frankovačkim pravašima, gdje se Matijević bavi Isidorom Kršnjavim te Robertom W. Seton-Watsonom i politikom u Hrvatskoj u doba banovanja Pavla Raucha, reakcijom frankovačkih pravaša na Svibanjsku deklaraciju i njezine promicatelje (1917.–1918.), frankovačkom Strankom prava u doba vladavine Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad–prosinac 1918.) te Starčevićevom strankom prava i njezinim preoblikama (1923.–1928.). U ovim je raspravama prikazana povijesti pravaških nastojanja, previranja i raskola raznih pravaških stranaka i struja, a koji su u konačnici doveli pravašku opciju na margine političkog života. Treće poglavlje, *Magnum crimen*, sastoji se od četiri rasprave o političkom i vjerskom djelovanju pojedinih katoličkih svećenika i svjetovnjaka uoči, tijekom i po svršetku Prvog svjetskog rata. Tu su donesene rasprave glede pisanja o Balkanskim ratovima na stranicama „Riječkih novina”, gdje su članovi Hrvatskoga katoličkog seniorata putem

tiska promicali rušenje Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje jugoslavenske državne zajednice u kojoj su se nadali ostvariti svoje nacionalne i vjerske ciljeve. Također, donesena je i jedna rasprava o koprivničkom župniku Stjepanu Zagorcu i reformnom pokretu nižega rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.) koji je rezultirao osnivanjem Hrvatske starokatoličke crkve. Ovo poglavlje završava s dvije rasprave o stranačko-političkim i diplomatskim aktivnostima katoličkog svećenika dr. Ljudevita Kežmana, koji je jedno vrijeme usko surađivao sa Stjepanom Radićem, i u dogovoru s njim obavljao diplomatske misije u pojedinim europskim zemljama i SAD-u. Pitanje Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (1918./1919.) autor tematizira u jedinoj raspravi u četvrtom poglavlju koje je naslovljeno *Ex Oriente lux*. U jesen 1918. pokazalo se da dobar dio pripadnika hrvatske političke elite nije u dovoljnoj mjeri uspio anticipirati tijek i moguće posljedice Prvoga svjetskoga rata, a mnogi dokumenti nastali radom Narodnog vijeća bili su, kako su pojedini sudionici toga vremena poput Dragutina pl. Hrvoja ustvrdili, ubrzo po svršetku rata uništeni ili ukradeni. Janko Šimrak, aktivni sudionik političkih događanja u Zagrebu u ratnom vremenu, dobro je glede političkog djelovanja u svojim uspomename iz 1916. godine primijetio: „(...) Mjesto da svi Hrvati izgrade jedno svoje konkretno stanovište u svjetskoj politici, mjesto da u to doba budu koliko je više moguće, složni u općim nacionalnim pitanjima; oni su se dali kao uvijek više na politiku momentanoga ushićenja, srca, duše. Osjećaji su prevladali nad hladnim razumom. (...)” (Z. Matijević, *Između jave i sna*, str. 298–299).

Pored spomenutih rasprava, u knjizi se nalazi i sedam vrijednih priloga, pa su tako ovdje objavljeni: Privremeni Statut organizacije u cilju oslobođanja Južnih Slovena (Slovenaca, Hrvata i Srba) Milana Pribićevića, izjava Stranke prava, program Hrvatske Narodne Starčevićeve stranke, Saopćenje upravnoga odbora Starčevićeve hrvatske stranke prava, članak Dragutina pl. Hrvoja glede potpisa za memorandum Mirovnoj konferenciji u Parizu sa 160.000 potpisa, neke uspomene Janka Šimraka iz godine 1916.–1918., te tekst D. pl. Hrvoja „Protiv iskrivljivanja historijske istine”. U završnom je dijelu knjige dan popis literature i izvora, odgovarajuća bibliografska napomena o prvoobjavi rasprava, imensko kazalo i bilješka o autoru.

U knjizi *Između sna i jave – Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća* doneseno je dvanaest rasprava i sedam priloga koji tematiziraju razna historioografska pitanja iz stranačko-političke i crkveno-nacionalne povijesti hrvatskog naroda u prvim desetljećima 20. stoljeća. Ovako na jednom mjestu sakupljeni radovi pokazuju ponajprije politička nastojanja i (ne)iskorištene prilike Hrvata u jednom turbulentnom vremenu uoči, tijekom i nakon Prvog svjetskog rata. Autor je u obradi raznovrsnih tema pristupio temeljito i kritički, minuciozno analizirajući osobe i zbivanja, a predočene spoznaje će poslužiti kao poticaj za daljnja istraživanja i nove pristupe problemima još uvijek nedovoljno poznate novije hrvatske prošlosti.